

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГА

Карпюк Юлія Ярославівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ,
Івано-Франківська область, Україна

Вступ. Надмірна конфліктність та загальна дегуманізація, від яких на даний час потерпає суспільство, зумовлює високий рівень інтересу до феномену толерантності, який протягом останніх десятиліть обговорюється на різних рівнях, став предметом міждисциплінарних досліджень та продовжує залишатися однією з найбільш актуальних для вивчення проблем.

Вивчення специфіки професійної діяльності психолога показало, що її успішність залежить від ефективності взаємодії з клієнтом та вирішення його запитів і визначається не тільки попередньо сформованими і набутими професійними знаннями та навичками, але й якістю проведення міжособистісних та професійних контактів, рівнем прояву професійно значущих особистісних якостей. Побутуюче в наукових колах твердження, що відсутність комунікативної толерантності знижує ефективність міжособистісної взаємодії та негативно впливає на розвиток особистості професіонала, зумовлює необхідність більш детального вивчення даної проблеми. Тому наша робота присвячена вивченню місця комунікативної компетентності в структурі професійної компетентності психолога, що є актуальним для вдосконалення процесу підготовки майбутніх психологів і підвищення рівня професійної компетентності фахівців психологічної галузі.

Мета. Відтак метою нашого дослідження є теоретичний огляд проблеми комунікативної толерантності у науковій літературі та визначення її місця в структурі професійної компетентності психолога.

Матеріали і методи. Під час нашої наукової розвідки було проведено теоретичний огляд та аналіз сучасних наукових праць і публікацій. Отримані результати узагальнено та систематизовано, окреслено місце комунікативної толерантності в структурі професійної компетентності психолога.

Результати та обговорення. Варто відзначити, що на даний час у науковій літературі наявні різнопланові підходи та думки щодо феномену толерантності, які насамперед, пов'язані з широким діапазоном інтерпретацій даного поняття. Зокрема, в контексті філософії толерантність виступає в якості основи соціального порядку, І. Кант, Д. Локк, В. Соловйов, Л. Толстой та інші розглядають її, як відозву до взаємної поваги, справедливості, загальнолюдської моралі, гідності та честі сприймати іншу особистість або річ, як саму себе. С. Денисюк, С. Ільїнська, Н. Круглова, В. Носовець та інші трактують толерантність в політичному сенсі, зазначаючи, що вона відображає повагу до свободи іншої людини, її поведінки, думок, політичних та релігійних поглядів, заради позитивної взаємодії з людьми іншого національного, культурного, релігійного і соціального середовища. Є. Біленький, М. Козловець, О. Федоренко та інші в соціологічному сенсі пояснюють толерантність, як милостивість, делікатність, співчуття, прояв терпимості до чужих думок, вірувань, світоглядних уподобань, права людини на власну думку та публічне її. О. Безносюк, С. Бурдіна, В. Калошин, Д. Колесов, В. Шалін та інші в контексті педагогічної точки зору визначають толерантність, як готовність сприймати інших людей такими, якими вони є, вміти та хотіти взаємодіяти з ними на засадах взаємної згоди. І. Гоян, С. Сторожук та інші зі сторони гендерних аспектів тлумачать толерантність, як готовність особистості до розуміння і визнання різних типів гендерної ідентичності, усвідомлення та прийняття різноманіття усіх проявів гендерної поведінки інших людей, відстоювання ідеї гендерного рівноправ'я у соціо-культурному просторі.

Узагальнюючи підходи до визначення сутності феномену толерантності, можна відзначити, що вона зводиться до поваги прав інших, розуміючого та гідного ставлення до інтересів, вірувань, звичок інших людей, прагнення досягти взаємної згоди без проявів агресії та насилля. Більшість представлених у психології концепцій визначають її, як психологічну стійкість, систему позитивних установок, сукупність індивідуальних якостей, систему особистісних і групових цінностей (Г. Солдатова); бажану поведінку і відмову від нав'язування точки зору однією людиною іншій (Н. Ешфорд); спосіб вираження поваги щодо точки зору інших (Є. Клепцова); здатність бачити в іншому саме іншого – з власною системою цінностей, логіки, мислення, особливостей прояву різних форм поведінки, усвідомлення права іншого бути іншим (О. Асмолов); як умову ефективної адаптації до невизначених умов діяльності (Е. Носенко, М. Шаповал); як одну із визначальних ролей у забезпеченні самоактуалізації особистості (М. Бубер, А. Маслоу, Р. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фром та інші) тощо.

В контексті нашої розвідки ми взяли за основу думку Т. Гончарук, яка стверджує, що поняття толерантності у психологічній галузі використовується, насамперед, для визначення індивідуальної якості, яка полягає у збереженні здібності до саморегуляції при дії фруструючих факторів; здібності до неагресивної поведінки відносно іншої людини на основі відкритості. При цьому, Т. Гончарук наголошує, що саме така толерантна взаємодія передбачає наявність у індивіда, з одного боку, здібності до самозбереження, а з іншої – готовність до взаємодії [3, с.190–191].

Такий підхід до тлумачення феномену толерантності, на наш погляд, дає підставу стверджувати, що вона являється специфічною особистісною рисою, яка відображає психологічну готовність людини до взаємодії з іншими, яким притаманні й властиві інші світоглядні погляди, відмінності в стилі поведінки та мислення, а також дозволяє виділити морально-етичну властивість особистості, яка виступає основою здатності людини достовірно визначати основні принципи організації і оцінювання поведінкових патернів інших в

межах дії діалого-культурологічної парадигми і являється однією з основних ознак толерантності, як психологічного поняття.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що толерантність властива високоморальним, гуманним, розуміючим людям, які готові на належному рівні підтримувати якісну адаптацію у відношенню до всіх сфер життя, виступаючи при цьому індивідуальною якістю та характерологічною властивістю їх особистості. Вона лежить в основі життєвої позиції зрілої особистості, для якої характерний високий ступінь сформованості сфери інтересів та системи цінностей, розвинена висока мотиваційна готовність щодо їх дотримання та захисту. Наявність даних передумов передбачає можливість розуміти іншого, поважати його думку та систему цінностей, визнавати усю багатомірність людської культури, вірувань, індивідуальних стилів поведінки, маючи при цьому відчуття власної гідності.

З усіх наявних на даний час форм та видів толерантності найбільш актуальною для фахівців, які працюють у сфері «людина-людина», зокрема психологів, являється комунікативна толерантність. Професійна діяльність фахівців психологічної галузі за будь-яких обставин, повинна мати гуманістичну спрямованість на позитивну взаємодію з людьми, адже окрім власних проблем, за вирішенням яких приходять до психолога, вони наділені ще й іншими світоглядами установками та власними стилями поведінки, які сформувалися попередньо.

Теоретичний аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що «комунікативна толерантність» є на даний час загальноживаним терміном, який з високою мірою відображення представлений у різних галузях, включаючи політику, науку, освіту тощо. Діапазон підходів щодо його вивчення надзвичайно широкий. Дане питання піднімалося у філософських дослідженнях (А. Єрмоленка, Г. Балла, Є. Бистрицького, М. Кагана, Ю. Хабермаса та інших). Проте найбільш затребуваною комунікативна толерантність стала у педагогічній та психологічній галузях про що свідчить серія відповідних досліджень (В. Бойко, Є. Балданової, М. Громкової,

Є. Гребенця, В. Гришука, О. Калач, П. Комогорова, Л. Маленкової, А. Мудрика, Л. Ніколаєвої, С. Толстікової, Г. Щедровицького, Л. Яцевич та інших).

Згідно визначення В. Бойко, комунікативна толерантність – це характеристика ставлення особистості до людей, що демонструє переносимість / непереносимість індивідом поведінки, особистісних особливостей іншої людини у процесі комунікації [1, с. 23]. А. Скок пропонує визначення, комунікативної толерантності, як здатності людини до взаємодії з іншими. Наслідком «...пізнанням особистістю самої себе та іншої людини, толерантними настановами поведінки й спілкування» [6, с. 80].

Узагальнюючи вище наведені твердження, можна констатувати, що комунікативна толерантність – це особлива особистісна риса, яка відображає психологічну готовність людини до позитивної взаємодії з іншими людьми, які наділені іншими світоглядними установками та стилями поведінки, основними критеріями якої виступатимуть: терпимість, емпатія, інтелектуальна гнучкість, повага, самоконтроль. Наявність саме таких особистісних характеристик забезпечуватиме партнерам по спілкуванню високу міру розуміння їхніх психічних, функціональних станів, індивідуальних властивостей, внутрішніх якостей та особливостей поведінкових патернів і забезпечуватиме між ними безконфліктну комунікативну взаємодію.

Наявність такої професійної компетентності як комунікативна толерантність, як своєрідної фіксації конкретних зусиль з боку психолога, необхідних для підтримки позитивної співпраці з клієнтом при вирішенні його нагальних проблем виступатиме однією із важливих передумов розвитку рівня його професійної здатності. Визнання психологом основних комунікативних прав іншої особистості (як своїх) і слідування їм у процесі професійної комунікації виступатимуть важливими критеріями його професіоналізму.

Виходячи з визначення професійно компетентного фахівця, згідно Е. Зеєра, який вказує на «...володіння необхідними для якісного і довільного виконання діяльності якостями, досвідом і індивідуальним стилем діяльності» [2] ми підходимо до розгляду терміну «професійна компетентність», як основи

професіоналізму. Як стверджує А. Маркова, «професійна компетентність» – це «поєднання психічних якостей, які дозволяють діяти самостійно і відповідально, як володіння людиною здатністю і вмінням виконувати відповідні функції [5, с.31].

Професійна компетентність психолога являє собою відповідне інтегративне та багатокомпонентне явище, що, проявляється у професійній діяльності і разом з цим у самій діяльності формується, розвивається та вдосконалюється. Існує зв'язок між рівнем формування професійної компетентності психолога та рівнем його розвитку, як професіонала – з сукупністю відповідно сформованих професійних компетенцій, професійно-значущих властивостей та якостей. Беручи до уваги специфіку діяльності психолога, успішність якої напряду залежить від якості міжособистісної взаємодії та комунікації, можна стверджувати, що комунікативна толерантність займає важливе місце серед його професійних компетентностей.

Висновки. Підсумовуючи результати нашої розвідки можна стверджувати, що комунікативна толерантність являється відповідним показником особистісного рівня фахівця, який готовий збагачувати і вдосконалювати свій професійний рівень, характер і стиль поведінки шляхом розширення контактів з іншими поглядами і практичними діями, то сформованість у фахівця комунікативної толерантності забезпечуватиме створення для усіх учасників взаємодії відповідних комфортних умов, нейтралізацію різноманітних конфліктних взаємин, значно розширить його професійні можливості, зокрема покращить процес розуміння клієнта; сформує установку на взаємну зміну позицій в результаті критичного діалогу.

Наявність у структурі професійних компетентностей психолога такого підструктурного компоненту, як комунікативна толерантність забезпечуватиме внутрішню особистісну гармонію, здатність до самоконтролю, самокорекції та активної соціальної позиції з домінуючою психологічною готовністю до позитивної взаємодії з людьми, які наділені іншими світоглядами, особливостями процесів мислення та стилями поведінки. Отож, комунікативна

толерантність виступає як фундаментальною складовою професійно важливих якостей психолога так і однією із основних детермінант його професійної компетентності. Відтак важливість сформованості комунікативної толерантності ставить перед нами нові питання, які стосуються визначення шляхів її розвитку і будуть предметом наших наступних досліджень.

Використана література

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении : взгляд на себя и других / В. В. Бойко. – М. : «Филин», 1996. – 472 с.
2. Вінтюк. Ю.В. Професійна компетентність майбутніх психологів: її сутність і можливості формування / Педагогіка і психологія професійної освіти, 2016, № 4. – С.36
3. Гончарук Т. Рівні сформованості міжособистісної толерантності підлітків та юнаків /Т. Гончарук //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал. – 2003. –Випуск 3-4. – с.190-199.
4. Грищук В.М. Формирование коммуникативной толерантности у студентов гуманитарных специальностей в вузе: дис.канд.пед.н.: 13.00.08 / Вят.гос.гуманитар.ун-т. Киров, 2005. 228 с.
5. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы / Е.А. Климов. – Казань, 1969. – 237 с.
6. Скок А.Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.2007. No 34. С. 79–84.